

Univerzita Palackého v Olomouci

Bakalářská práce

2014

Radim Navrátil

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra politologie a evropských studií

Radim Navrátil

Příčiny vzniku a zániku stranického systému dvou a půl strany ve Spolkové republice Německo

Bakalářská práce

Vedoucí bakalářské práce: Doc. PhDr. Tomáš Lebeda, Ph.D.

OLOMOUC 2014

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval samostatně na základě uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne 28. Dubna 2014

.....
Radim Navrátil

Rád bych poděkoval docentu Tomáši Lebedovi za pomoc, kterou mi poskytl v průběhu psaní práce. Velké poděkování patří také magistře Marii Nálepové, která mi v průběhu psaní práce udělovala cenné rady.

Obsah

Úvod.....	6
1. Teorie stranického systému	9
2. Historie stranického systému od roku 1871.....	15
3. Poválečné období.....	20
4. Stranický systém dvou a půl strany a jeho pád.....	25
4.1. Průběh stranického systému dvou a půl strany v SRN	25
4.2. Nástup Zelených a zánik stranického systému dvou a půl strany v SRN	28
Závěr	31
Literatura.....	33
Abstrakt.....	37

Úvod

Nynější stranický systém ve Spolkové republice Německo můžeme zařadit k těm více stabilizovaným, jelikož politické strany se ve Spolkovém sněmu mění jen zřídka. Nicméně když se podíváme do vzdálenější historie Německa, tak zjistíme, že tomu tak nebylo vždy. V době císařského Německa se politické strany začaly teprve formovat a mnohem důležitější roli sehrával říšský císař, a v průběhu Výmarské republiky byl stranický systém vysoce fragmentovaný a polarizovaný. Politické síly byly v Říšském sněmu natolik roztržité, že se velice špatně vytvářely stabilní vlády, které by byly schopné vládnout celé volební období.

Tyto historické problémy s nestabilitou politického režimu vedly Spolkovou republiku Německo (SRN) ke snaze ustavit stabilnější a tím pádem akceschopnější politický systém. Po druhé světové válce se mimo jiné za pomoci okupačních velmocí podařilo zredukovat počet politických stran, což se ihned v pozitivním směru projevilo na stabilitě jednotlivých vlád. Navíc pouze Sociálně demokratické straně (Sozialdemokratische Partei Deutschlands, SPD), na rozdíl od všech dalších meziválečných politických stran, se podařilo stát se relevantní politickou silou i po druhé světové válce. Tento fakt značí vysokou míru diskontinuity německého stranického systému, jelikož další dva politické subjekty v podobě Křesťansko-demokratické unie/Křesťansko-sociální unie (Christlich-Demokratische Union/Christlich-Soziale Union, CDU/CSU) a Svobodně demokratické strany (Freie Demokratische Partei, FDP) datují svůj vznik až po druhé světové válce.

Několik let po druhé světové válce dokonce došlo k situaci, kdy se do Spolkového sněmu pravidelně dostávaly pouze tři politické strany, z nichž dvě se pokaždé domluvily na sestavení vlády. Na fungování tohoto typu stranického systému měla zásadní vliv existence dvou velkých stran (CDU/CSU a SPD). Tzv. pivotální stranou byla FDP, která představovala menší středovou stranu s velkým koaličním potenciálem, jelikož měla zásadní vliv na utváření vládních koalicí. Tento systém politolog Jean Blondel nazval systémem dvou a půl strany, který v Německu trval v letech 1961-1983. Tento stranický systém v SRN byl založen na tom, že bez FDP nebylo možné vládnout, nicméně výjimka nastala v letech 1966-1969, kdy spolu dvě velké strany vytvořily koalici. Od roku 1949, kdy se SRN ustanovila, do roku 1961, tedy po dobu třech volebních období, existovalo ve stranickém systému pět až šest relevantních stran, což bychom dle Sartoriho typologie stranických systémů mohli

nazvat umírněným multipartismem. Po roce 1983 se stranický systém začal odebírat od systému dvou a půl strany opět k umírněnému multipartismu.

Co se týče samotného cíle, práce se zabývá příčinami vzniku stranického systému dvou a půl strany v SRN a rovněž okolnostmi jeho pádu v roce 1983, kdy na politickou scénu vstupuje další politický subjekt v podobě politické strany Zelených. Práce poukazuje na mechanismy fungování tohoto typu stranického systému, který v SRN trval 22 let. Zároveň je zdůrazněno období, kdy v SRN vládla velká koalice, jelikož toto období představovalo z hlediska stranického systému dvou a půl strany anomálii. Práce se zároveň zabývá myšlenkou, zdali je možný návrat stranického systému dvou a půl strany v dnešním Německu či nikoliv. Další zajímavostí zkoumaného stranického systému je dlouhá doba, než došlo k alternaci dvou největších politických stran, jelikož SPD nahradila CDU/CSU ve vládě po 20 letech, což rozhodně v jiných demokratických státech není obvyklé.

Z hlediska samotného výzkumu si práce stanovila dvě výzkumné otázky, přičemž první z nich je následující. Stály okupační mocnosti po druhé světové válce a celková historická zkušenost SRN s vlastním politickým systémem za ustanovením stranického systému dvou a půl strany? V souvislosti s druhou výzkumnou otázkou je spojován rok 1983, kdy podle Jeana Blondela zanikl stranický systém dvou a půl strany, přičemž znění druhé výzkumné otázky je následující. Způsobila tzv. postmateriální konfliktní linie, prostřednictvím níž došlo k vytvoření politické strany Zelených, destrukci stranického systému dvou a půl strany v SRN? Práce poskytne odpovědi na stanovené výzkumné otázky ve svém závěru. V souvislosti s metodologií práce používá kvalitativního výzkumu, jelikož jde o jedno případovou studii, kde je předmětem zkoumání pouze jedna země v podobě SRN a to z toho důvodu, jelikož prošla velice specifickým historickým vývojem, který by šel jen stěží srovnávat s jinými zeměmi.

Co se týká členění textu, postupuje práce chronologicky, které je v tomto případě vhodnější kvůli správnému pochopení jednotlivých událostí, jež na sebe mnohokrát časově navazují. Práce je celkově rozdělena do čtyř kapitol. První kapitola objasňuje teoretický kontext potřebný pro pochopení celého zvoleného tématu. Druhá kapitola nabízí vhled do minulosti stranických systémů císařského Německa respektive Výmarské republiky, jelikož každá dějinná etapa má zásadní význam pro budoucnost té či oné země a SRN rozhodně není výjimkou. Následuje třetí kapitola zabývající se již dobou po druhé světové válce, kde nastaly konkrétní politické kroky a události, jež

velice úzce souvisí s první výzkumnou otázkou. Poslední čtvrtá kapitola je jako jediná členěná dále na dvě podkapitoly, přičemž první z nich se věnuje samotnému stranickému systému dvou a půl strany, když popisuje jeho stěžejní vlastnosti a charakteristiky. Druhá podkapitola se věnuje především zodpovězení druhé výzkumné otázky, jelikož zmiňuje nástup alternativního stylu myšlení v německé společnosti, které vyústilo v protesty masového charakteru, jejichž cílem bylo změnit dosavadní styl životních priorit a hodnot v dané společnosti.

Z hlediska použité literatury je nutné zmínit, že práce je vystavena jak z tištěných, tak z elektronických zdrojů, přičemž první kapitola vychází především z vlastních prací jednotlivých expertů na stranické systémy či evoluci politických stran, mezi něž patří Jean Blondel, Giovanni Sartori, Maurice Duverger, Martin Seymour Lipset ad. Dagmar Moravcová ve svém díle s názvem *Výmarská republika* velice dobře popisuje všechny klíčové události tehdejšího období, navíc komplexně analyzuje jejich dopad na pozdější vývoj SRN. Komplexní vhled týkající se německé historie, politiky a kultury mi dodala monografie s názvem *Dějiny Německa* od Helmuta Müllera. Další hodnotnou monografií představuje kniha s názvem *Zdařilá demokracie* od Edgara Wolfruma, nicméně toto dílo se zabývá německou historií až od roku 1945. Monografie s názvem *Politický systém Spolkové republiky Německo*, která je sepsaná skupinou autorů v čele s Petrem Fialou, představuje stručný exkurs do německých dějin, a zároveň zmiňuje všechny důležité instituce SRN, ale pravděpodobně kvůli svému rozsahu nezachází příliš do detailu.

Většina elektronických zdrojů v porovnání s tištěnou literaturou zachází více do hloubky jednotlivých zkoumaných záležitostí, nicméně mnohdy jim chybí zařazení představených událostí do celkového kontextu odpovídající dějinné epochy. Avšak společně s výše zmíněnou literaturou se vhodně doplňují a podávají dohromady o zkoumaném období ucelený, a zároveň podrobný přehled. Na oficiálních stránkách Spolkového sněmu mi posloužil detailní přehled všech voleb konaných do Spolkového sněmu po roce 1945, přičemž zmíněné přehledy neopomínají ani politické subjekty, kterým se nepodařilo překlenout uzavírací klauzuli.

1. Teorie stranického systému

Tato kapitola zprvu stručně pojednává o evoluci politických stran, jejichž vznik je odvozován prostřednictvím tzv. konfliktních linií ve společnosti, jelikož tato problematika přímo souvisí s jednou z výzkumných otázek. Poté jsou již představeny jednotlivé typologie stranických systémů, přičemž nejdetailněji je představena typologie od francouzského politologa Jeana Blondela. Nicméně opomenuti nejsou ani další významní experti na stranické systémy jako Giovanni Sartori či Maurice Duverger. Prostřednictvím jejich teorií se práce snaží vystihnout jedinečnost Blondelovy typologie, na druhou stranu upozorňuje i na její potencionální nedostatky.

Jednotlivé typy stranických systémů se vždy odvíjí od počtu politických stran působících na území konkrétního státu či federace. Jelikož jsou tedy politické strany hlavními aktéry utvářejícími stranický systém, tak je důležité zaměřit se na samotný vznik politických stran. Tomuto fenoménu se věnuje mimo jiné francouzský politolog Maurice Duverger, který tvrdí, že proces vytváření politických stran nastal přibližně v polovině 19. století. Jeho přístup lze označit za institucionalistický a spočívá v tom, že vznik politických stran dělí do dvou skupin. Zatímco do první skupiny patří politické strany, jejichž vznik probíhal přímo na půdě parlamentu, tak druhá skupina je tvořena politickými stranami, které vznikly mimo parlament (Duverger 1959: 1-2). Jako příklad lze uvést Velkou Británii, kde došlo v 19. století ke vzniku dvou politických stran nazývajících se Toryové a Whigové. Tyto strany bychom mohli zařadit mezi strany patřící do první skupiny politických stran utvářejících se na půdě parlamentu, nicméně pozdější Labour Party vznikla na mimoparlamentní bázi, když se de facto vyčlenila z odborů na začátku 20. století.

Mezi další teorie zabývající se vznikem politických stran patří teorie konfliktních linií od Seymoura Martina Lipseta a Steina Rokkana, kteří odvozují vznik stran od dlouhodobých, a zároveň strukturálních, sporů a střetů uvnitř dané společnosti. Jejich teorie se odvíjí od národní a průmyslové revoluce, které mají teritoriální a funkcionální dimenzi. Zatímco v rámci teritoriální revoluce dochází ke konfliktu centrum-periferie respektive město-venkov, tak prostřednictvím funkcionální dimenze se odehrává konflikt církev-stát respektive vlastníci-pracující (Lipset, Rokkan 1967: 14). Na základě zmíněných konfliktních linií se rekrutují politické strany, přičemž například konfliktní linie církev-stát může být stěžejní štěpnou linií pro křesťanské strany, nebo naopak sekulární strany. Co se týká teritoriální roviny, tak na základě této

štěpné linie se mohou vyvíjet politické strany snažící se separovat část území od vlivu centra.

Jako příklad bychom mohli uvést politickou stranou nazývanou Hnutí za samosprávnou demokracii-Společně pro Moravu a Slezsko (HSD-SMS), která na začátku devadesátých let 20. století disponovala znatelnou voličskou podporou. Pravděpodobně nejvýraznější štěpnou linií je konflikt vlastníci-pracující, protože se jedná o socioekonomickou záležitost dominující ve většině vyspělých států. Nicméně Ronald Inglehart přišel s teorií zpochybňující důležitost některých štěpných linií, když zdůraznil růst významu postmateriálních hodnot, mezi které patří například vzdělání, ochrana přírody, udržitelný rozvoj atd. Na základě této skutečnosti vytvořil štěpnou linii, kde se odehrává konflikt materialisté-postmaterialisté (Inglehart 1971: 992).

Ronald Inglehart k tomuto zjištění došel za přispění psychologické pyramidy potřeb, kterou zkonstruoval ve 40. letech dvacátého století americký psycholog Abraham Harold Maslow¹. Ronald Inglehart vnímá konfliktní linii materialismus versus postmaterialismus jako rozpor mezi lidmi, kteří sdílí materiální a postmateriální hodnoty, přičemž svůj výzkum uskutečnil ve Spojených státech amerických, Kanadě, Austrálii, Japonsku a v dalších 15 evropských zemích. Inglehart poukazuje na šedesátá léta 20. století, kdy stále více rezonovaly postmateriální hodnoty napříč rozvinutými společnostmi, kde lidé byli materiálně zabezpečeni, což jim umožnilo přemýšlet nad způsoby, jak vylepšit stávající společnost (Inglehart 1981: 880:881).

Jedním z příkladů, jak se postupem let vytvářely názory obyvatelstva na demokracii a její nejzákladnější principy, je SRN. Zatímco v roce 1949 němečtí občané považovali za základní prioritu svobodu od nedostatku, tak o deset později se na prvním místě objevila svoboda slova. Nicméně je zajímavé, že čím mladší byli respondenti, tím více preferovali svobodu slova. Například věková skupina Němců mezi lety 16-25, si za nejdůležitější hodnotu demokracie vybrala svobodu slova v 59 % odpovědí. Naopak věková skupina od let 65, si zvolila svobodu slova jen ve 35 % (Inglehart 1981: 883). Z těchto výzkumů je patrné, že to byli právě mladí lidé, kteří chtěli německou společnost změnit. Na druhou stranu je pochopitelné, že starší lidé nebyli do velké míry zastánci jakýchkoliv větších změn a upřednostňovali stabilitu, jelikož sami zažili bídu a chudobu v průběhu druhé světové války.

¹ Pyramida je sestavena z pěti lidských potřeb člověka, přičemž začíná od potřeb nejzákladnějších, mezi které patří základní tělesné a fyziologické potřeby. Následuje potřeba bezpečí a jistoty, dále je potřeba lásky, spolupatričnosti a přijetí, poté na čtvrtém místě pyramidy je uvedena potřeba uznání a úcty a na nejvrchnějším místě pyramidy se nachází potřeba seberealizace. (Maslow 1954 : 97-105)

Co se týká samotných typů stranických systémů, tak existuje mnoho druhů či variant, které jednotliví teoretikové popisují a analyzují odlišně. Pro tuto práci stěžejní charakteristika stranického systému pochází od Jeana Blondela, jenž pro zkoumání stranických systémů používá následující kritéria. Zabývá se počtem politických stran v politickém systému dané země, dále silou jednotlivých politických stran a také jejich ideologickým zařazením na pravolevé škále politického spektra. Mimo to, zkoumá také organizaci jednotlivých stran a různé typy lídrů sehrávající postupem let čím dál větší úlohu. Jean Blondel pracoval během let 1945-1966 na svém výzkumu zahrnující evropské země a také další vyspělé státy z celého světa, mezi které patří Spojené státy americké, Kanada, Nový Zéland a Austrálie, neboť jsou to země, které je možno s evropskými zeměmi z hlediska jejich politických systémů srovnávat. Na základě výše zmíněných kategorií rozřadil zkoumané státy do čtyř skupin, přičemž rozřazovacím kritériem byl průměrný procentuální součet hlasů pro dvě největší politické strany (Blondel 1968: 184).

V první řadě se jedná o bipartismus, což je typ stranického systému, kde sehrávají zásadní úlohu pouze dvě politické strany, které se zpravidla během let střídají u vlády, dochází tedy k jejich alternaci a jejich politická síla je velice podobná. Do skupiny států s fungujícím bipartismem spadaly země jako Spojené státy americké, Nový Zéland, Austrálie, Velká Británie a Rakousko. Následuje již zmiňovaný stranický systém dvou a půl strany, kde hrají zásadní roli také dvě největší politické strany, nicméně ony nejsou schopné samy utvořit vládu, jelikož k jejímu ustanovení nedisponují potřebnou nadpoloviční většinou mandátů. Zajímavé také je, že tyto dvě politické strany si nejsou tak podobné jako strany spadající do první skupiny států, jelikož je mezi nimi daleko větší ideologická vzdálenost. Mimo jiné i z tohoto důvodu se tedy otevírá prostor pro třetí politický subjekt, který sice nedosahuje velikosti prvních dvou politických stran, ale zpravidla není možné bez něj vytvořit vládu. Třetí menší strana se buď vyskytuje ve středu na pomyslné pravolevé škále, nebo na okraji politického spektra. Do tohoto druhého Blondelova typu stranického systému patřily státy jako SRN, Belgie, Irsko, Lucembursko a Kanada (Blondel 1968: 186).

Multipartismus s dominantní stranou je dalším typem v Blondelově typologii, přičemž u tohoto typu stranického systému se do parlamentu dostává větší počet politických stran, než v prvních dvou případech. Nicméně zde zároveň působí jedna politická strana, která svou silou výrazně převyšuje další politické strany, jelikož obdrží zpravidla dvakrát tolik hlasů v porovnání s politickou stranou, která se umístila

na druhém místě. Tento typ stranického systému obsahuje dva poddruhy, přičemž první z nich nastává, když dominantní strana je na levé části politického spektra a pravice je rozmělněna mezi více politických stran. Druhý podtyp je přesný opak, a sice na pravici působí dominantní politická strana a levice je roztržena mezi menší politické subjekty. K tomuto třetímu typu řadíme země jako Dánsko, Švédsko, Norsko, Itálie, Holandsko nebo Island. Posledním typem je multipartismus bez dominantní strany, který je velice složitý pro ustanovávání stabilních vlád, jelikož je zde politická síla rozložena mezi vysoký počet politických stran. Této charakteristice odpovídaly během let 1945-1966 státy jako Švýcarsko, Francie a Finsko (Blondel 1968: 187).

Další teoretik, Maurice Duverger, na rozdíl od Jeana Blondela spojil svůj výzkum s vytvářením stranického systému, když se zabýval příčinami etablování různých druhů stranického systému. Naopak Jean Blondel se zabýval konkrétními zeměmi, jejichž stranické systémy byly již etablované. Blondel poté na základě analýzy zmíněných zemí představil svoji typologii stranických systémů. Nicméně Duverger se zabýval důvody, proč a jak dochází k ustanovení různých stranických systémů. Za hlavní příčinu vzniku různých forem stranických systémů pokládá především volební systém, jelikož do velké míry stojí za výsledným počtem politických stran v jednotlivých komorách Parlamentu.

Duverger tedy tvrdí, že poměrný volební systém vede zpravidla k ustanovení multipartismu čili stranického systému s více politickými stranami, které jsou tuhé, stabilní a nezávislé. Většinový volební systém s otevřeným druhým kolem vede k vícestranickému systému, kde se nachází strany pružné, závislé a relativně stabilní. Jednoduchá většinová volba, kde vítěz bere vše, vede k systému dvou, navzájem se střídajících velkých a nezávislých (Duverger 1959: 219). Tyto poučky jsou známé pod názvem Duvergerovy zákony, nicméně v případě Německa stranický systém v letech 1961-1983 dostatečně neobjasňuje, neboť v SRN toho času působil volební systém s poměrnými účinky, a přesto tam fungoval stabilní stranický systém se třemi relevantními politickými stranami a nikoliv vícestranický systém.

Kriticky na zmíněné Duvergerovy zákony pohlíží i Giovanni Sartori, neboť tvrdí, že nejsou dostatečně přesné a verifikovatelné, jelikož si sám Duverger může důkazy příliš snadno přizpůsobovat. Sartori tvrdí, že je zapotřebí si nejprve ujasnit, které politické strany jsou pro naše zkoumání důležité, přičemž pro takové strany používá výrazu relevantní strany. Relevantní strana je taková, která disponuje buď vyděračským, nebo koaličním potenciálem (Sartori 2001: 41-45). Sartori se poté vrací

k Duvergerovým zákonům a poukazuje, že první zákon či poučka platí jen za předpokladu, že v dané zemi za prvé existuje strukturovanost daného stranického systému, a za druhé, bude-li ta část voličů, která odolává každému tlaku volebního systému, rozptýlena po všech volebních obvodech v počtech, které nemohou získat relativní většinu (Sartori 2001: 53).

Co se týče samotné typologie stranických systémů, tak Sartori rozlišuje tzv. soutěživé a nesoutěživé politické systémy. Tato práce se věnuje pouze těm soutěživým. Mezi tři hlavní soutěživé typologie spadá dvoustranický mechanismus vznikající právě prvním Duvergerovým zákonem za předpokladu dvou výše zmíněných podmínek, dále následuje umírněný pluralismus a polarizovaný multipartismus, jejichž vznik je do velké míry způsoben mírou proporcionality poměrného volebního systému (Sartori 2001: 55). Dvoustranický formát nastává v momentě, kdy existence dalších politických stran nezabraňuje dvěma hlavním stranám vládnout samostatně, což je příklad Spojených států amerických, kde se u vlády zpravidla střídají Republikánská a Demokratická strana. Co se týká umírněného pluralismu, tak zde platí, že v podstatě zahrnuje tři až pět relevantních politických stran. Stranický systém umírněného pluralismu je daleko méně polarizovaný oproti polarizovanému multipartismu, jelikož neobsahuje žádné antisystémové strany. Naopak vyšší počet než pět v politickém systému znamená větší ideologickou vzdálenost mezi nejlevicovější a nejpravicovější politickou stranou, a mimo jiné z tohoto důvodu je takový stranický systém nazván polarizovaným multipartismem, kde se vyskytují jak antisystémové strany, tak dvoustranné opozice (Sartori 2005: 135-208).

Z výše uvedeného je zřetelné, že Sartoriho teorie německý stranický systém mezi léty 1961-1983 dostatečně neobjasňuje, neboť na základě Sartoriho typologie spadá mezi stranické systémy umírněného pluralismu. Nicméně takový typ stranického systému je pro německý stranický systém příliš obširně definovaný, jelikož dostatečně nevystihuje jeho způsob fungování v daném časovém období. Například do typologie umírněného pluralismu dle Sartoriho spadá jak SRN, tak případně i Česká republika v letech 1998-2010, kdy v Poslanecké sněmovně působilo pět relevantních politických subjektů, nicméně oba politické systémy mají jen pramálo společného.

Německý politolog Klaus von Beyme přijímá Blondelovu typologii stranického systému a zároveň tvrdí, že stranické systémy dvou a půl strany vykazovaly v minulosti zpravidla vysokou míru vládní stability. Klaus von Beyme dále zmiňuje, že Sartoriho teorie nemusí vždy platit, jelikož vyšší počet politických stran nemusí nutně znamenat

vyšší míru polarizace, jak se Sartori domnívá. Například tři rovnocenné politické strany mohou znamenat pro daný politický systém vyšší míru nestability, než například čtyři nebo pět politických stran, pokud je jedna z nich stranou dominantní. Klaus von Beyme totiž tvrdí, že stabilnější koalice jsou v případě, když koaliční politické strany nejsou stejně velké (Beyme 2000: 187).

Další z teoretiků zabývajících se stranickými systémy je Alan Siaroff, který rovněž přijal typologii vytvořenou Jeanem Blondelem, nicméně u stranického systému dvou a půl strany využívá delšího časového úseku. Alan Siaroff tvrdí, že stranický systém dvou a půl strany ve Spolkové republice Německo nekončí příchodem politického hnutí Zelených roku 1983, nicméně podle něj končí až roku 1998, jelikož až v tomto roce se Zelení dostali do vládní koalice společně s SPD (Siaroff 2000: 269). Ovšem platí, že příchodem Zelených roku 1983 do Spolkového sněmu se rozšířil počet relevantních politických stran, a tím pádem i povolební možnosti při utváření vládních koalicí.

Kritika Arenda Lijpharta míří na samotnou klasifikaci stranických systémů Jeana Blondela, jelikož některé politické systémy nelze do jeho typologie zařadit. Arend Lijphart udává za příklad politické systémy, v nichž figurují dvě dominantní strany (Lijphart 1984: 119). Navíc dle Arenda Lijpharta je Blondelův přístup nepřesný k měření velikosti politických stran, a proto preferuje, aby se využívalo indexu efektivního počtu stran, který podle něj lépe určuje skutečnou velikost politických stran a jejich počet (Lijphart 1999: 62-77).

Petr Mair kritizuje Blondelovu typologii, neboť se mu zdá, že Blondel zařadil do stejné skupiny několik států, jejichž dynamika politického systému je zcela odlišná. Například ve skupině států, jež Blondel zařadil do multipartismu s dominantní stranou, se vyskytuje Norsko a Švédsko společně s Itálií, což je podle Maira nevhodné, jelikož v Itálii byla politická scéna více polarizovaná než ve Švédsku a Norsku. Ve skupině multipartismu bez dominantní strany Jean Blondel zařadil mimo jiné konsociační demokracie Holandska a Švýcarska společně s Francií a Finskem, což dle Maira není přesné, jelikož politická situace ve Francii a Finsku byla charakteristická vysokou mírou polarizace oproti demokraciím Holandska a Švýcarska (Mair 2002: 91).

I přes výše zmíněné nedostatky je Blondelova typologie používána většinou expertů zaměřujících se na stranické systémy. Navíc konkrétní typologie dvou a půl strany je přijímána jako zpřesnění konkrétního typu stranického systému pohybující se někde mezi bipartismem a umírněným pluralismem, což můžeme vnímat jako úspěch francouzského politologa Jeana Blondela.

2. Historie stranického systému od roku 1871

Tato kapitola pojednává o vývoji německého stranického systému. Nejprve v rámci Německého císařství a poté v kontextu Výmarské republiky, jelikož obě dějinné etapy měly na utvoření stranického systému dvou a půl strany velký vliv. Jedná se především o německou snahu vyvarovat se po druhé světové válce chybám uskutečněným v minulosti, které pramenily ze špatného postavení politických stran jako celku. Tento fakt dokládá i jejich nezmínění v rámci Výmarské ústavy. Práce se snaží na nedostatky v předchozích dějinných etapách v této kapitole upozornit, neboť jsou důležité z hlediska zodpovězení první výzkumné otázky.

Stranický systém císařského Německa se skládal z pěti rozdílných stranických subsystemů, přičemž první z nich tvořily konzervativní strany, mezi které patřila například Německá říšská strana. Zatímco druhý proud představovaly pravicové liberální strany (Národní liberální strana), tak třetí proud tvořily naopak levicové liberální strany (Pokroková lidová strana). Čtvrtý subsystem zastupovala katolická strana Centrum, jejíž vznik se datuje od roku 1870. Mezi hlavní představitele této katolické strany patřil Ludwig Windthorst, který byl odpůrcem a protivníkem tehdejšímu říšskému kancléři Otto von Bismarckovi (Deutscher Bundestag 2006).

Sám říšský císař přistupoval ke katolické straně velice podezřívavě, jelikož se obával jejího spojení s katolickými mocnostmi Francií a Rakouskem. Bismarck se tedy rozhodl bojovat proti politickému katolicismu prostřednictvím série proticírkevních opatření, které se souhrnně označují pojmem Kulturkampf. Mezi jednotlivá opatření spadal například zákaz jezuitského řádu nebo konec státní finanční podpory katolické církve, nicméně Bismarckovi se zmíněná proticírkevní politika nezdařila a většina církevních zákonů byla později opět obnovena (Müller 1995: 186). Poslední pátý proud byl reprezentován Socialistickou dělnickou stranou Německa, která vznikla roku 1875, ale v roce 1891 se již přejmenovala na Sociálnědemokratickou stranu Německa.

Stranický systém císařského Německa tvořily především honorační strany, které se vyznačovaly úzkou členskou základnou a také tím, že jejich členové pocházeli z finančně zabezpečených vrstev společnosti. Teprve až politické strany Centrum a SPD se postupem let staly masovými stranami skládajícími se z vysokého počtu členů, což oběma vyneslo navýšení voličské podpory (Deutscher Bundestag 2006). Nicméně pouze SPD dávala zřetelně najevo svou nespokojenost se stávajícím politickým systémem, což vyvolávalo animozity mezi představiteli SPD v čele s Augustem

Bebelem a Otto von Bismarckem, který dokonce roku 1871 vydal říšský zákon proti sociálně demokratické politice pod záminkou všeobecného ohrožení země. Následkem zmíněného zákona došlo například k rozpuštění sociálnědemokratických a sociálních spolků. I přesto se sociální demokraté stávají v roce 1912 nejsilnější frakcí v Říšském sněmu (Müller 1995: 191). Ač byl říšský kancléř Otto von Bismarck velice uznávaným politikem který do velké míry stál za sjednocením Německa, jeho politické kroky, vedoucí k eliminaci katolické strany Centrum a sociálnědemokratické SPD, nebyly nikterak úspěšné. Důkazem jsou především zvyšující se volební výsledky obou politických stran koncem 19. a začátkem 20. století. Bismarck měl za cíl obě politické strany oslabit, nicméně jeho snaha se v těchto případech projevila naprosto kontraproduktivně.

Následující vývoj stranického systému a jednotlivých politických stran byl přerušen kvůli konfliktu mezi státy tzv. Dohody a Trojspolku. Na jedné straně stála tedy Francie, Velká Británie a Rusko a na straně druhé bylo Německo, Rakousko a zpočátku také Itálie. Tento konflikt vyústil v první světovou válku, která probíhala v letech 1914-1918. Na sklonku první světové války poslední říšský kancléř a princ Max Bádenský předal vládní záležitosti předsedovi SPD Friedrichu Ebertovi, který vyjádřil ochotu převzít vládu, aby tím předešel možnosti, že moc na sebe strhnou radikálové a vytvoří republiku rad. Předseda SPD začal poté jednat s hlavními politickými partnery, které představovala tehdejší katolická strana Centrum a Pokroková lidová strana. Nicméně Philipp Scheidemann, který byl stranickým kolegou Friedricha Eberta, vyhlásil 9. listopadu 1918 z okna Říšského sněmu republiku, jelikož se pravděpodobně obával potencionálního převratu ze strany Spartakovců. (Müller 1995: 231-232).

Ústava Výmarské republiky, jejímž autorem byl Hugo Preuß, byla schválena Národním shromážděním ve třetím čtení na konci července roku 1919 většinou 262 hlasů a po podepsání prezidentem Friedrichem Ebertem vstoupila 12. srpna téhož roku v platnost (Grevelhörster 2000: 35). Co se týče obsahu výmarské Ústavy, tak v něm byl zakomponovaný čistě proporční volební systém, který se podílel v budoucích letech na fragmentaci a polarizaci politického spektra. Navíc vztah mezi jednotlivými institucemi budoucí republiky nebyl nastaven příliš šťastně. *„Vztah mezi ústavními orgány – říšským sněmem, říšskou radou, říšskou vládou a říšským prezidentem - byl nastaven tak, že nenutil k uzavírání kompromisů, ale naopak jim bránil, přičemž arbitrem případných neshod se stávaly zvláštní pravomoci prezidenta.“* (Moravcová 2006: 215)

Mimo to, politické strany nebyly ve výmarské Ústavě vůbec zmíněny, a tiše tolerovaly pejorativní výroky o vládě stran jako něčem nelegitimním. Důsledky tohoto stavu se ukazovaly především v období krizí, kdy se politické strany začaly samy vyřazovat z procesu politického rozhodování a hledaly mnohokrát východisko v odbornických kabinetech s oslabenou vazbou na politické strany nebo v závěrečné státní krizi v prezidiálních kabinetech spočívajících zcela na důvěře prezidenta (Moravcová 2006: 216). Z hlediska politických systémů řadíme tedy Výmarskou republiku do polo-prezidentských režimů, jelikož v čele byl přímo volený prezident s funkčním obdobím sedmi let, který měl významné pravomoci. Mezi ně patřila např. možnost rozpustit Říšský sněm. Navíc se jeho váha rapidně zvyšovala v případě neakceschopnosti Říšského sněmu, jelikož v případě výjimečného stavu mohl vydávat nouzová nařízení s platností zákonů.

Mezi hlavní politické strany výmarského Německa patřily politické uskupení v čele s SPD, následovala katolická strana Centrum, levicově liberální Německá demokratická strana (Deutsche Demokratische Partei, DDP), Nezávislá sociálnědemokratická strana (Unabhängige Sozialdemokratische Partei Deutschlands, USPD), z které se později vyčlenila Komunistická strana Německa (Kommunistische Partei Deutschlands, KPD), dále Německá lidová strana (Deutsche Volkspartei, DVP), Německá národní lidová strana (Deutschnationale Volkspartei, DNVP), Bavorská lidová strana (Bayrische Volkspartei, BVP) a Národně socialistická německá dělnická strana (Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei, NSDAP) (Deutscher Bundestag 2006).

Ve Výmarské republice se od samého počátku strany rozdělily na dvě skupiny, lišící se radikálně ve svých politických postojích. Jedna skupina s novým státem souhlasila a podporovala její republiku a parlamentní systém nekompromisně odmítala. Do první skupiny podporovatelů republiky se řadily politické strany SPD, Centrum a DDP, naopak druhá skupina byla tvořena politickými subjekty USPD, DVP a DNVP (Müller 1995: 238). První skupina států dohromady vládla v tzv. Výmarské koalici, nicméně postupem času se počty hlasů pro tyto strany snižovaly na úkor politických stran, které nesouhlasily s republikánským zřízením.

Do druhé skupiny států bychom navíc mohli zařadit také KPD a NSDAP, jelikož zcela jistě šlo o politické subjekty nepodporující uspořádání Výmarské republiky. Naopak politická strana DVP, jejímž zakladatelem byl jeden z nejvýznamnějších meziválečných politiků Gustav Stresemann, stála na pomezí mezi první a druhou

skupinou států, jelikož se účastnila několika vlád v průběhu existence Výmarské republiky. Navíc stabilitě režimu nepřispěl ani fakt, že občané tehdejšího Německa neměli k republice hluboký vztah, což nahrávalo subjektům patřícím do druhé skupiny politických stran. Nicméně kritika nesměřuje pouze ke stranám snažícím se destruovat republikánské zřízení, ale také k subjektům tvořícím Výmarskou koalici, kde zejména SPD po první světové válce nedokázala využít potenciál k reformám, které by vytvořily z politického zřízení Výmarské republiky stabilnější systém.

Za zhroucení parlamentního režimu ve Výmarské republice mohly do velké míry samy politické strany, protože mnoho politických stran, tvořících stranický systém Německa, bylo a priori proti republikánskému zřízení. Navíc ani samotná výmarská Ústava nepředznamenávala stabilní prostředí pro politické strany, jak už bylo výše nastíněno. Za zhroucením režimu pravděpodobně nemůžeme vinit pouze jeden negativní aspekt politického režimu, nicméně právě vysoká polarizace a fragmentace politických stran, které navíc nebyly schopné mnohokrát dospět konsensu, umožnila politické straně NSDAP převzetí moci roku 1933, kdy byl Adolf Hitler jmenován říšským kancléřem. Tentýž rok na konci února vzplanula v Berlíně budova Říšského sněmu, z čehož nacisti v čele s Hitlerem ihned obvinili komunisty. O den později, 28. února, Hitler vydal prostřednictvím říšského prezidenta nařízení na ochranu národa a státu, které de facto znamenalo pozbytí platnosti všech politických práv zakotvených ve výmarské Ústavě (Müller 1995: 269-270).

Následovala vlna zatýkání, která byla spjata především s komunistickými funkcionáři a poslanci Říšského sněmu. Navíc došlo k cenzuře, jelikož byl zakázán komunistický a zčásti také sociálnědemokratický tisk. Na konci března roku 1933 se Hitlerovi podařilo prosadit tzv. zmocňovací zákon, který měl vládu opravňovat po dobu čtyř let k vydávání zákonů, a to včetně zákonů pozměňujících ústavu, bez účasti Říšského sněmu a Říšské rady. Následně po rozpuštění odborů a jejich nuceném převedení do Německé pracovní fronty byly jednotlivé politické strany postupně zakázány nebo přinuceny samy se rozpustit, přičemž 22. června 1933 došlo k zákazu SPD. Politické strany DVP a DNVP vyhlásily rozpuštění svých stranických organizací 27. června 1933 a jako poslední z demokratických stran se 5. července 1933 rozpustilo Centrum (Müller 1995: 270-271).

Během krátké doby se Hitlerovi podařilo odstranit veškeré demokratické instituce a nastolit totalitní diktaturu, která vyvrcholila druhou světovou válkou probíhající mezi lety 1939-1945. Hitlerova totalitní forma vlády znemožňovala jakýkoli

další vývoj stranického systému, protože byla povolena pouze jedna jediná politická strana, a to NSDAP. Tento citelný zásah do svobodného utváření stranického systému se do velké míry také projevil na diskontinuitě vznikajícího stranického systému po druhé světové válce.

3. Poválečné období

Po druhé světové válce se vítězné velmoci snažily Německo stabilizovat prostřednictvím Spojenecké kontrolní rady, která vykonávala nejvyšší správu v poválečném Německu a byla tvořena vrchními veliteli ozbrojených sil vítězných mocností. Byly tedy na německém území vytvořeny čtyři okupační zóny, které připadly Američanům, Britům, Francouzům a Rusům. Pro spojeneckou okupaci Německa byly vytčeny tyto čtyři cíle: demokratizace, denacifikace, demilitarizace a demonopolizace, přičemž například v rámci denacifikace proběhl v roce 1945 Norimberský proces s válečnými zločinci.

Z hlediska obnovení stranického systému v poválečném Německu vykonávali ústřední roli představitelé jednotlivých okupačních zón, jelikož v období let 1945-1949 disponovali pravomocí povolení či zákazu té či oné politické strany. V Sovětské zóně byl proces obnovování politických stran zahájen nejdříve, a to už v červenci roku 1945, následovala ji zóna americká v srpnu 1945, dále zóna britská v září 1945 a nakonec francouzská zóna v prosinci roku 1945. Okupační mocnosti byly v udělování licencí politickým stranám přísné, o čemž svědčí fakt, že pouze čtyři politické subjekty (CDU/CSU, SPD, FDP a KPD) z 16 obdržely licenci ve všech třech západních zónách. Zatímco u politických stran SPD a KPD šlo o obnovení politické činnosti po druhé světové válce, tak v případě CDU/CSU a FDP se jednalo o jejich vznik, jelikož před druhou světovou válkou na německé politické scéně nepůsobily. Dalších osm politických stran (WAV, BHE, SSV, RVP, RSFP, BP, Zentrum, NSLP/DP) bylo povoleno pouze v jedné ze třech západních okupačních zón, a dokonce tři politické subjekty (BHKP, NDP, DKP-DRP) byly zakázány ve všech třech západních zónách (Kreuzer 2009: 678).

Spojené státy americké se v této záležitosti angažovaly nejvíce, přičemž je pozoruhodné, že USA existovala přísnější kritéria spíše pro pravicové politické strany. V americké zóně zmíněný dohled nad vznikem politických stran vykonával tzv. Úřad vojenské vlády Spojených států amerických (OMGUS), kterému předsedal americký generál Lucius D. Clay (Rogers 1993: 515). Představitelé všech tří západních okupačních mocností si dávali pozor především na krajně pravicové politické subjekty, jejichž program nějakým způsobem mohl souviset či navazovat na myšlenky NSDAP. Nicméně k levicovým stranám bylo přistupováno benevolentněji, což mohlo vycházet ze snahy udržení stabilních diplomatických vztahů se Sovětským svazem.

Okupační mocnosti tedy stály do velké míry za utvářením německého stranického systému po druhé světové válce, o čemž svědčí vysoký počet úplně či částečně zakázaných politických stran. Navíc volební preference pro takové subjekty začaly zpravidla klesat, jelikož se nemohly účastnit soutěživých voleb a jejich sympatizanti si vybrali jeden z povolených politických subjektů a není tedy náhoda, že právě politické strany jako CDU/CSU, SPD nebo FDP utvářely stranický systém po několik následujících desetiletí. V případě CDU/CSU jde o spojení dvou různých politických stran, nicméně CSU kandiduje pouze v Bavorsku, kde disponuje výraznou voličskou podporou. Jak v případě CDU, tak i CSU označení únie není náhodné, jelikož tím chtějí vyjádřit svůj nadkonfesní charakter a odlišit se tím pádem od úzce vymezených křesťanských stran Výmarské republiky. Co se týká rozdílů mezi těmito stranami, je možné říci, že jsou opravdu minimální. CSU je více konzervativní stranou, která lpí na německém federalismu, což vychází z jejího působení na úrovni jediné spolkové země. Další nově založenou politickou stranou po druhé světové válce byla FDP, které se podařilo integrovat svobodomyšlně liberální proud dominující v jihoněmeckých zemích a také nacionálně liberální skupiny, jejichž vliv byl značný především na severu Německa (Fiala et al. 1994: 78-84). V případě SPD se jedná o znovuoobnovenou politickou stranu, která počtem členů převyšuje své dva hlavní konkurenty v podobě CDU/CSU a FDP (Braunthal, Duebber 1963: 776).

V případě, že by se německý stranický systém po druhé světové válce vytvářel samovolně a bez regulací, tak je vysoce pravděpodobné, že by celková fragmentace stranického systému byla mnohem vyšší, což by narušovalo celkovou stabilitu vzniklé SRN, a také by bylo daleko náročnější vytvořit stabilní a akceschopnou vládu. Okupačním mocnostem šlo spíše o stabilitu Německa než o potenciální akceschopné vlády, nicméně oba faktory spolu úzce souvisí. Lze tedy říci, že se okupační velmoci poučily z negativní zkušenosti po první světové válce, kde umožnily Německu vytvářet svůj vývoj samostatně, což mělo neblahé důsledky.

Co se týká samotného vzniku SRN, tak jejímu etablování předcházely dvě fáze. Nejprve byla roku 1946 vytvořena tzv. Bizona mezi Velkou Británií a Spojenými státy americkými a následující rok bylo k tomuto svazku dvou států přičleněno také francouzské okupační území. Na základě tzv. Frankfurtských dokumentů mělo dojít mj. k vypracování ústavy, a proto se přistoupilo k vytvoření tzv. Parlamentní rady, která měla za cíl vypracovat ústavu, nicméně později bylo dohodnuto, že nebude vytvořena klasická ústava, jelikož se mělo jednat o provizorní společenství. Výsledný dokument

byl tedy nazván Základním zákonem, který 24. května 1949 vstoupil v platnost, a od tohoto dne se datuje vznik SRN (Müller 1995: 336).

O politických stranách Základní zákon hovoří v článku 21: „*Strany spolupůsobí při tvorbě politické vůle lidu, jejich zakládání je svobodné a jejich vnitřní uspořádání musí odpovídat demokratickým zásadám. Strany, které svými cíli nebo chováním stoupenců směřují k poškození nebo odstranění svobodného a demokratického zřízení nebo trvání Spolkové republiky Německo, jsou protiústavní.*“ (Grundgesetz 1949) Navíc byl roku 1967 schválen zákon o politických stranách, který politické strany detailněji vymezuje, a zároveň reguluje jejich chování v rámci politické soutěže. Motivem byla opět meziválečná zkušenost Výmarské republiky, kde politické strany nebyly v rámci ústavy vůbec zmíněny a jejich činnost nebyla regulována (Bundesgesetz 1967).

Základní zákon se především snažil nastavit výchozí poměry tak, aby se v žádném případě neopakovala situace před druhou světovou válkou. Byl například zveden institut konstruktivního vyjádření nedůvěry, který do velké míry znemožňuje odvolání jednotlivých vlád. Pokud tedy dojde k vyslovení nedůvěry kancléři, a tím pádem i jeho vládě, musí být zároveň zvolen nový kancléř, kterému musí být vyslovena důvěra Spolkového sněmu. Na základě Základního zákona je také vyloučen instrument použití referenda, jelikož se tímto krokem má eliminovat jakákoliv snaha o obejití Spolkového sněmu a Spolkové rady. Základní zákon úřad spolkového prezidenta označuje za nejvyšší ústavní orgán, nicméně po poučení z dob Výmarské republiky je německý prezident vybaven pouze malými pravomocemi a v praxi představuje pouze reprezentativní a integrační orgán, přičemž je zdůrazňována jeho politická neutralita (Fiala et al. 1994: 42). Namísto silného prezidenta je naopak volen silný kancléř neboli předseda vlády, který určuje základní směry domácí a zahraniční politiky a nese za ně zodpovědnost (Jeřábek 2010: 59).

V momentě, kdy spojenecké velmoci skončily s politikou udělování licencí, vzniklo v roce 1950 takřka přes noc na tři desítky nových politických stran. Jednalo se o politické subjekty, které spojenci z různých důvodů nepřipustili k politické soutěži. Nicméně nové či znovuobnovené politické subjekty čelily síle již etablovaných stran v podobě CDU/CSU, SPD a FDP a později se ukázalo, že tyto politické strany nedopustily nějaký výraznější úspěch nově vzniklým politickým stranám. Byla to především CDU/CSU, jejíž volební úspěchy v letech 1949, 1953 a 1957 stály za tím, že se široká paleta politických stran rozplynula (Wolfrum 2006: 49).

Roku 1957 získala CDU/CSU dokonce absolutní většinu ve Spolkovém sněmu, což byl vysoce ceněný politický úspěch. Za výrazné volební zisky v tomto období je především oceňován tehdejší spolkový kancléř Konrad Adenauer, který byl předsedou Křesťanských demokratů v letech 1950-1966. Jeho největší zásluhy spočívaly zejména v důsledně a cílevědomě prosazovaném znovunabytí německé suverenity a udržení západní orientace SRN v urputném boji s opoziční SPD (Müller 1995: 345). Co se týká stranického systému, proklamovali někteří experti na základě výsledků voleb do Spolkového sněmu roku 1957, že německý stranický systém míří k bipartismu, jelikož zisk dvou největších stran (CDU/CSU, SPD) dosáhl 82 % všech hlasů (Heidenheimer 1958: 809).

Nicméně za neúspěchem nově vzniklých politických subjektů nestála pouze znatelná politická síla CDU/CSU a také SPD, nýbrž také novelizace volebního zákona, který počátkem roku 1953 zavedl pětiprocentní uzavírací klauzuli na celostátní úrovni, přičemž do této doby stačilo její překročení pouze na úrovni jednotlivých spolkových zemí (Kolář, Pecháček 2008: 7). Dle volebního zákona neplatí uzavírací klauzule pro politické strany národnostních menšin, což se v praxi týká Jihošlesvického volebního spolku reprezentující dánskou menšinu ve spolkové zemi Šlesvicko-Holštýnsko (Strahalová 2008: 206). Klauzule se dala obejít ziskem alespoň jednoho přímého mandátu, ale roku 1957 byl tento požadavek navýšen na tři přímé mandáty, což ještě více ztížilo šance menších politických stran na proniknutí do Spolkového sněmu (Wolfrum 2006: 51).

Jak je již výše zmíněno, politické strany ohrožující demokratický charakter SRN jsou protiústavní. Základní zákon svěřil pravomoc ohledně ověřování demokratičnosti či nedemokratičnosti politických stran Spolkovému ústavnímu soudu. Jednou z prvních zkoumaných politických stran byla Socialistická říšská strana (Sozialistische Reichspartei, SRP), která v roce 1951 ve volbách do zemského sněmu v Brémách a Dolním Sasku získala 7 %, respektive 11 %, voličských hlasů. Propaganda SRP nepokrytě navazovala na národní socialismus Adolfa Hitlera, což byl jeden z hlavních důvodů, proč ji Spolkový ústavní soud v roce 1952 zakázal. Poprvé tak v německých dějinách nastal okamžik, kdy politická strana byla zakázána, jelikož se neslučovala s ústavou (Wolfrum 2006: 53-54).

Redukci politických stran v německém stranickém systému po druhé světové válce dovršil Spolkový ústavní soud roku 1956, kdy zakázal Komunistickou stranu. KPD byla zakázána s odůvodněním, že se nepohybuje v mezích Základního zákona,

protože jejím konečným cílem je socialistická revoluce, která by v duchu marxismu-leninismu zavedla diktaturu proletariátu. KPD byla poté v roce 1968 obnovena pod mírně změněným názvem, nicméně nikdy se již nezařadila zpět mezi relevantní politické síly (Müller 1995: 360).

Důležitým faktorem rovněž bylo, že se podařilo již etablovaným politickým stranám (CDU/CSU, SPD a FDP) stabilizovat a zmírnit zakořeněné antagonismy či konflikty rezonující v minulosti napříč celým Německem. Šlo především o náboženskou úroveň společnosti, která v minulosti mnohokrát vytvářela politický konflikt, kdy příkladem může být císařské Německo, kde tehdejší politická strana Centrum měla diametrálně odlišné politické preference od tehdejšího německého kancléře Otto von Bismarcka. Dále se podařilo zmírnit rozdíly napříč jednotlivými regiony, což eliminovalo možnost vzniku nějakého typu politické strany snažící se profilovat prostřednictvím štěpné linie centrum-periferie. Za další úspěch poválečné politické reprezentace lze považovat integrování dřívějších agrárních skupin, působících především v severním Hessensku a Wüthenbersku, do unijních politických stran. Všechny tyto faktory umožnily vytvořit z Německa více homogenní státní útvar, než tomu bylo v minulosti (Beyme 2004: 137).

Navíc je důležité si uvědomit, že SRN po druhé světové válce a po celá padesátá léta zažívala tzv. hospodářský zázrak, za kterým do velké míry stál tehdejší spolkový ministr hospodářství Ludwig Erhard (Rudzio 2003: 146). Pokud se tedy SRN nacházela v hospodářské prosperitě, tak volič neměl tendenci dát svůj hlas nově vzniklým politickým subjektům. Mimo to, je všeobecně známo, že většině extrémistických politických hnutí či stran narůstají preference v obdobích, kdy se stát nachází v ekonomické recesi a občanům, respektive voličům, se zhoršuje jejich životní úroveň, a tudíž se uchylují k radikálním myšlenkám.

4. Stranický systém dvou a půl strany a jeho pád

4.1. Průběh stranického systému dvou a půl strany v SRN

Tato kapitola ve své první části pojednává o samotném typu stranického systému dvou a půl strany v SRN, přičemž poukazuje na jeho hlavní charakteristiky. V následujících odstavcích je znázorněna specifická daného stranického systému, který se vyznačoval především dlouhým obdobím bez alternace a participací nejmenší politické strany FDP na všech vládách s výjimkou období mezi lety 1966-1969, kdy byla u moci velká koalice složená z CDU/CSU a SPD. Ve druhé části se kapitola věnuje příčině zániku stranického systému dvou a půl strany v SRN, což je samozřejmě stěžejní záležitost z hlediska zodpovězení druhé výzkumné otázky.

Stranický systém dvou a půl strany se v SRN neprosadil ze dne na den, nýbrž se začal po druhé světové válce prosazovat postupně. Od ustanovení SRN v roce 1949 se mluví o tzv. koncentrační fázi stranického systému, která trvala až do roku 1961 a vyznačovala se klesajícím počtem parlamentních stran ve Spolkovém sněmu. Po této fázi nastal stranický systém dvou a půl strany, který vydržel dle Jeana Blondela do roku 1983. Po zániku stranického systému dvou a půl strany se často hovoří o tzv. dvoublokovém systému s CDU/CSU a FDP na jedné straně a SPD a Zelenými na straně druhé (Strahalová 2008: 212-213).

Co se týká tzv. koncentrační fáze, tak během jejího období proběhly celkem troje parlamentní volby v letech 1949, 1953 a 1957. Jak již bylo nastíněno v předchozí kapitole, tak všechny tyto volby vyhrála CDU/CSU, přičemž v roce 1949 se do Spolkového sněmu dostalo celkem 11 politických subjektů. Druhá v pořadí byla SPD s 29 % hlasů, následovala FDP s bezmála 12 % hlasů, KPD s 5,7 % hlasů, Bavorská strana (Bayernpartei, BP) s 4,2 % hlasů, Německá strana (Deutsche Partei, DP) s 4 % hlasů, Centrum s 3 % hlasů, Sdružení pro hospodářskou výstavbu (Wirtschaftliche Aufbau Vereinigung, WAW) s 2,9% hlasů, Německá strana práva (Deutsche Rechtspartei) s 1,8 % hlasů a Jihošlesvický svaz voličů s 0,3% hlasů (Bundeswahlleiter).

Nicméně v roce 1953 se do Spolkového sněmu dostalo již jen šest politických stran, jelikož zavedení uzavírací klauzule na celoněmecké úrovni neumožnilo vstoupení politickým stranám BP a KPD do Spolkového sněmu. Politické strany tedy v roce 1953 vstoupily do Spolkového sněmu v následujícím pořadí. CDU/CSU s 45 % hlasů, SPD

s 28 % hlasů, FDP s 9,5 % hlasů, Celoněmecký blok/Svaz vyhnanců a osob zbavených práv (Gesamtdeutsche Block/Bund der Heimatvertriebenen und Entrechteten, GB/BHE) s 5,9 % hlasů. Politickým stranám DP a Centrum se podařilo vstoupit do Parlamentu díky získání přímých mandátů. Roku 1957 klesající trend parlamentních stran pokračoval, když se do Spolkového sněmu dostaly pouze čtyři politické strany (CDU/CSU, SPD, FDP a DP), protože GB/BHE se znovu nepodařilo překlenout 5 % uzavírací klauzuli a politická strana Centrum byla poškozena zpřísněnou novelizací ohledně tzv. přímých mandátů (Wolfrum 2006: 503).

Roku 1961 se do Spolkového sněmu dostaly pouze tři politické strany, přičemž CDU/CSU si trochu pohoršila, když klesla z 50 % hlasů na 45 %, naopak SPD i FDP si polepšily, když získaly 36,2 % respektive 12,6 % hlasů. Po volbách roku 1965 se rozložení sil ve Spolkovém sněmu nijak významně nezměnilo a byla tedy znovu ustanovena vládní koalice mezi CDU/CSU a FDP. Na úkor FDP, která obdržela 7,9 % hlasů, si polepšily dvě největší strany, kdy CDU/CSU obdržela 49 % hlasů a SPD 40 % hlasů (Bundeswahlleiter).

Nicméně spolkový kancléř Konrad Adenauer, i přes posilování své strany ve volbách, pozbyl počátkem šedesátých let část své dřívější autority, což bylo dáno zostřujícími se protiklady mezi CDU/CSU a jejím koaličním partnerem FDP. Příkladem může být aféra Spiegel², která proběhla ve druhé polovině roku 1962. Konrad Adenauer nepřestál zvyšující se kritiku na jeho osobu a v říjnu roku 1963 předal spolkovému prezidentovi Heinrichu Lübkemu svou demisi, čímž skončila jedna velká epocha německých dějin. (Fiala et al. 1994: 8).

Adenauerovým nástupcem se stal Ludwig Erhard, který splnil při volbách do Spolkového sněmu roku 1965 stranická očekávání, jelikož CDU/CSU získala 47,6 % hlasů a přesvědčivě vyhrála volby. I přesto, že FDP ztratila oproti minulým volbám 3,3 % hlasů, tak mohla být relativně v klidu, jelikož si byla jistá, že Ludwig Erhard bude chtít pokračovat ve stávající vládní koalici, protože byla veřejně známa jeho antipatie vůči SPD. Nicméně SRN se začala dostávat do hospodářské recese, což

² Deník Der Spiegel dne 8. 10. 1962 uveřejnil článek kritizující obrannou politiku vlády a Bundeswehr. Zdálo se, že článek vyzrazuje vojenská tajemství a spolková prokuratura deník obvinila z velezrady. O několik dní policie zatkla několik redaktorů, mj. i vydavatele týdeníku Der Spiegel Rudolfa Augsteina, který byl na svobodu propuštěn teprve v únoru roku 1963. Nicméně příslušní spolkoví ministři a ministři ve spolkových zemích, kteří patřili k SPD nebo FDP, nebyli o chystaném policejní zátahu informováni. Jak se již později ukázalo, tak ministr obrany Franz Josef Strauß z CDU/CSU překračoval svůj rámec legálnosti. Dne 19. 11. 1962 pět ministrů z FDP podalo demisi, aby si vynutili odstoupení Strauße, nicméně nestalo se tak a tím pádem padla celá vláda, nicméně byl posléze 14. 12. 1962 vytvořen v pořadí pátý Adenauerův kabinet, kde již Strauß nefiguroval (Wolfrum 2006: 174-175).

nepředznamenávalo nic dobrého. Ludwig Erhard oslabení konjunktury vyhodnotil špatně a aktivní státní hospodářskou politiku odmítl, jelikož stabilita měny u něj měla přednost před hospodářským růstem a plnou zaměstnaností. Tíživá ekonomická situace v SRN stála za politickým koncem Ludwiga Erharda, kterého dne 10. listopadu 1966 nahradil Kurt-Georg Kiesinger (Wolfrum 2006: 185-187).

Co se týká SPD, její volební preference se postupem času zvyšovaly, což ještě umocnil stranický sjezd v Bad Godesbergu, kde sociální demokraté schválili řadu inovací ve svém dosavadním programu. SPD především opustila ideu marxismu a přijala koncept tržního hospodářství, což většina veřejnosti vnímala jako pozitivní krok. Můžeme tedy říci, že se SPD posunula na pravolevé škále politického spektra více do středu, čímž chtěla docílit větší voličské podpory a cílit svou volební kampaň na větší spektrum voličů. Navíc přijetím jednotlivých programových změn v Bad Godesbergu došlo u sociálních demokratů k navýšení koaličního potenciálu, jelikož se ztenčily programové rozdíly mezi nimi a vládoucími subjekty v podobě CDU/CSU a FDP. Nicméně vysoký koaliční potenciál zůstal devízou FDP, která v ekonomických záležitostech měla programově blíže k CDU/CSU, naopak idea sekulární společnosti ji spojovala s SPD. (Rudzio 2003: 149-151).

V roce 1966 po Erhardově konci byly myslitelné všechny varianty z hlediska utvoření nové vlády, jelikož do hry o vládní křesla vstoupila výrazněji také SPD především díky změně její orientace. CDU/CSU pohlížela na pokračování vládní koalice s FDP jen se zděšením, jelikož tato spolupráce vedla v minulých letech k četným krizím. Neochota pokračovat s FDP, změna programová orientace SPD a hospodářská recese přivedla křesťanské demokraty na myšlenku velké koalice a 1. prosince 1966 byl Kurt-Georg Kiesinger zvolen spolkovým kancléřem. Období velké koalice v letech 1966-1969 nepřineslo žádné převratné změny, a proto se také v souvislosti s tímto obdobím používá termínu zapomenuté vládnutí. (Wolfrum 2006: 188-189).

Co se týče voleb do Spolkového sněmu roku 1969, tak SPD obdržela 42,7 % hlasů, což byl její nejlepší výsledek v historii, nicméně ani tento výsledek nestačil na celkové vítězství, jelikož CDU/CSU získala 46 % hlasů. Povolební vyjednávání nakonec přineslo do velké míry překvapivý výsledek, jelikož došlo k ustanovení vládní koalice mezi SPD a FDP, což znamenalo, že se křesťanští demokraté poprvé od vzniku SRN ocitli v opozici. Důvodů, proč se tomu tak stalo je bezesporu několik, nicméně mezi ty nejdůležitější patří programový obrat SPD, neúspěšné reformy Kurta Georga

Kisiengera v průběhu velké koalice a také hospodářský úpadek SRN (Kaltefleiter 1970: 593-602). Důležitou úlohu v povolebních vyjednáváních mohl sehrát také post kancléře, jelikož kancléř má již od založení SRN velkou politickou váhu a SPD si zcela jistě tento post chtěla vyhradit sama pro sebe a bylo jí zřejmé, že pokud se opět vydá do velké koalice, tak post kancléře připadne znovu CDU/CSU.

Roku 1972 došlo k historicky prvnímu pokusu o konstruktivní vyjádření nedůvěry tehdejšímu kancléři z SPD Willy Brandtovi, kterého se pokoušel nahradit tehdejší předseda CDU Reiner Barzel. Nakonec se mu to nepodařilo, jelikož mu k vyjádření nedůvěry v konečném součtu chyběly dva hlasy. Nicméně Willy Brandt se rozhodl ukončit nejasné většinové poměry ve Spolkovém sněmu vypsáním nových voleb (Fiala et al 1994: 10). Tento tah se Brandtovi vydařil, jelikož v předčasných volbách do Spolkového sněmu SPD poprvé v historii SRN vyhrála při zisku 45,8 % hlasů, přičemž CDU/CSU za ní zaostala o necelé jedno procento. FPD se oproti minulým volbám do Spolkového sněmu zvedla o tři procenta hlasů. I když se CDU/CSU stala vítězem voleb do Spolkového sněmu roku 1976, nezamezila tak pokračování staronové koalice sociálních demokratů a liberálů (Alemann 2010: 67).

4.2. Nástup Zelených a zánik stranického systému dvou a půl strany v SRN

První poptávka německé společnosti po novém typu hodnot přišla již v pozdních šedesátých a raných sedmdesátých letech, kdy se například z výrazů jako kvalita života či humanizace pracovního prostředí stala masově působící hesla. V souvislosti s podporováním těchto hodnot probíhaly v roce 1968 napříč západní Evropou demonstrace, jejichž propagátory byli především studenti respektive zástupci mladší generace. Ať už na rok 1968 nahlížíme jakkoliv, je zjevné, že vlna protestů vedla k ustanovení nových mírových a ekologických hnutí, kdy příkladem může být politické hnutí Zelených v SRN (Wolfrum 2006: 212-227). Dále v sedmdesátých letech probíhaly protesty proti jaderné energetice, což vyústilo dokonce v sebevraždu Harmuta Grundlera, který se, aby demonstroval svůj odpor vůči jadernému průmyslu, v roce 1977 upálil (Dominick 1988: 16). Počty lidí, kteří byli nespokojeni s ochranou životního prostředí, mezi léty 1978-1984 výrazně narůstaly, což dokládá jeden z průzkumů, který uváděl, že počet nespokojených lidí s politikou životního prostředí vzrostl ve zmíněném období z 38 % na 59 % (Beyme, Schmidt 1990: 392).

Dalším z důvodů vzniku ekologických stran v celé Evropě bylo neustálé navyšování sektoru služeb, což značilo velmi dobrou ekonomickou úroveň daného státu. Například v SRN roku 1960 tvořil sektor služeb z hlediska zaměstnanosti 9,6 %, nicméně roku 1981 to bylo již 17,2 %, což byl opravdu citelný nárůst (Dominick 1988: 2). Navíc zájem o problematiku životního prostředí a alternativního stylu života zaznamenaly v SRN i média, jelikož čím dál více začaly vycházet krátké komentáře či eseje zabývající se touto problematikou. Mezi autory, kteří prostřednictvím médií šířili tzv. zelené hodnoty, patřili například Robert Jungk, Carl Amery a Herbert Gruhl (Dominick 1988: 11).

Politická strana Zelených se tedy konstitovala z různých, převážně levicových, skupin a občanských iniciativ, které politická věda nověji označuje souhrnným termínem nová sociální hnutí. Zelení se dlouhou dobu nechtěli jakýmkoliv způsobem institucionalizovat, jelikož často sami hlásali odpor k organizacím a institucím. Po celá sedmdesátá léta kandidovali členi Zelených do regionálních sněmů pod hlavičkami různých občanských hnutí. Nicméně pod určitým vnějším tlakem, který byl dán například tím, že do Spolkového sněmu mohou kandidovat pouze politické strany, došlo v Karlsruhe v lednu roku 1980 k založení politické strany Zelených (Fiala et al 1994: 88).

Zelení se v SRN velice rychle rozvíjeli oproti ekologickým stranám v dalších evropských státech, jelikož SRN splňovala většinu podmínek pro úspěšný přerod roztržštěných levicových, pacifistických, protinukleárních, ekologických, feministických aj. skupin v netradiční parlamentní stranu. Zelení se od počátku svého trvání nechtěli zařadit na pravolevé škále politického spektra, což dokazuje jejich volební heslo: „Nejsme ani vlevo, ani vpravo, ale vpředu.“ Celkově se politická strana Zelených držela čtyř zásad – ekologicky, sociálně, radikálně demokraticky a nenásilně (Pečínka 2002: 17-22).

Politická strana Zelených poprvé kandidovala do Spolkového sněmu roku 1980, kdy navzdory slibným předvolebním průzkumům získala pouze 1,5 % hlasů a nepodařilo se jí tak překročit 5 % uzavírací klauzuli, nicméně v některých spolkových zemích se Zelení nad hranicí uzavírací klauzule pohybovali (Dominick 1988: 18). Co se týká ostatních politických subjektů, tak volby do Spolkového sněmu v roce 1980 vyhrála CDU/CSU se 44 % hlasů, následovala SPD se 42 % hlasů a nakonec FDP s 10 % hlasů (Bundeswahlleiter).

Pokračovala tedy dosavadní koalice mezi SPD a FDP pod vedením Helmuta Schmidta, nicméně jeho vládě se nepodařilo zvládnout následky hospodářské krize, což pramenilo nárůstem nezaměstnanosti v celé zemi na 1,8 miliónu lidí. V důsledku toho narůstaly spory uvnitř koalice ohledně správné cesty ke zvládnutí hospodářské krize a problematiky související s vysokou nezaměstnaností (Fiala et al 1994: 11). Sociálnědemokratický kancléř Helmut Schmidt ztratil roku 1982 parlamentní většinu ve Spolkovém sněmu, jelikož se špičky FDP kolem Hanse-Dietricha Genschera a CDU kolem Helmuta Kohla dohodly, že spolkového kancléře nechají padnout hlasováním o konstruktivní nedůvěře, což se stalo 1. října 1982. Již dvanáct dní po hlasování o konstruktivní nedůvěře byly koaliční dohody mezi CDU/CSU a FDP hotové, přičemž rychlé tempo překvapit nemůže, jelikož sondážní rozhovory týkající se změny koalice probíhaly již rok. Okamžitě po sestavení vlády nechal spolkový kancléř Helmut Kohl ve Spolkovém sněmu hlasovat o důvěře, přičemž požádal poslance za CDU/CSU a FDP, aby se hlasování zdrželi, a tím pádem mohl spolkový prezident Karl Carstens Spolkový sněm rozpustit a vypsat nové volby na začátek března roku 1983 (Wolfrum 2006: 299).

Volby do Spolkového sněmu se konaly 6. března 1983 a byly z hlediska vývoje stranického systému opravdu zlomové, jelikož se do Spolkového sněmu po 22 letech dostal čtvrtý politický subjekt v podobě polické strany Zelených, která obdržela 5,6 % hlasů, což straně umožnilo vyslat do Spolkového sněmu 27 poslanců, kteří se slibem zavázali k tzv. rotačnímu principu³ (Pečínka 2002: 25). Vítězem voleb se stala CDU/CSU se ziskem 48 % hlasů, nicméně další politické strany SPD a FDP si oproti předešlým volbám do Spolkového sněmu pohoršily, když obdržely 38 % hlasů respektive 7 % hlasů (Bundeswahlleiter). Tyto ztráty lze do velké míry objasnit právě vzestupem politické strany Zelených, která obdržela přes dva milióny hlasů.

³ Rotační princip znamenal, že se poslanci za stranu Zelených musejí v polovině čtyřletého volebního období vystřídat. Někteří poslanci tento princip dodržovali, jiní ne. Rotace kádrů společně s neplacenou prací sice zabraňovala vytvoření „zelené“ byrokracie, ale zároveň způsobovala neprofesionalitu strany. Když čas prokázal nefunkčnost rotací, tak strana od ní upustila (Pečínka 2002: 25).

Závěr

Práce se zabývala příčinami vzniku a zániku stranického systému dvou a půl strany v SRN, přičemž za tímto účelem byly v úvodu práce nastoleny dvě výzkumné otázky. Co se týká první výzkumné otázky, tak k jejímu zodpovězení výrazně přispělo vysvětlení určitých dějinných období, jelikož snaha o poučení se po druhé světové válce byla zjevná. Šlo zejména o vyvarování se výmarské zkušenosti, kde stranický systém byl jak vysoce polarizovaný, tak i fragmentovaný, což se nelibě odráželo do celkové stability tehdejší Výmarské republiky. Mezi konkrétní kroky, vedoucí ke stabilnějšímu politickému systému, patřilo například zavedení pětiprocentní uzavírací klauzule k volbám do Spolkového sněmu roku 1953. Jako další příklad lze uvést jasné vymezení pravomocí a účelu politických stran v Základním Zákoně, přičemž nad dodržováním zmíněných principů má dohlížet Spolkový ústavní soud, který se této role zhostil zodpovědně, jelikož v roce 1952 zrušil činnost politické strany SRP a o čtyři roky později zakázal politické angažování politické straně KPD.

Navíc do utváření stranického systému v SRN po druhé světové válce citelně zasáhly také tři západní okupační velmoci v podobě Spojených států amerických, Velké Británie a Francie, jelikož díky jejich licenční politice nemohlo během let 1945-1949 zahájit politickou soutěž 12 politických subjektů. V pozdějších letech se tyto politické strany mohly znovu zapojit do politického života, nicméně často ztroskotávaly na zmíněné pětiprocentní uzavírací klauzuli, a také na vcelku stabilním prostředí tehdejší SRN umocněném ekonomickou konjunkturou.

Z výše zmíněného je zcela zjevné, že za ustanovením stranického systému dvou a půl strany stojí jak snaha ponaučit se ze svých dějin, tak razantní udělování licencí okupačních velmocí po druhé světové válce. Samotná existence tohoto stranického systému byla také dosti ovlivněná příznivou ekonomickou situací, jelikož se německým občanům, čili voličům, zvyšovala jejich životní úroveň, tak po dlouhá léta neměli důvod měnit své politické postoje. Nicméně právě zlepšená ekonomická situace vedla u mladší generace k přemýšlení nad dosavadním stylem života, s čímž souvisí druhá výzkumná otázka.

Práce ve své poslední kapitole právě potvrzuje, že tzv. postmateriální konfliktní linie zkonstruovaná Ronaldem Inglehartem stála za vznikem politické strany Zelených. Politická strana Zelených se v mnoha ohledech liší od zbytku politických stran, jelikož

zejména na svém počátku byla opravdu zaměřena na ochranu životního prostředí. Nicméně problematika typu jaderné energetiky a znečišťování životního prostředí silně rezonovala německou společností, což vyústilo v úspěch této programově úzce vyhraněné politické strany. Již tři roky po oficiálním založení se politická strana Zelených dostala do Spolkového sněmu, když se jí roku 1983 podařilo překlenout pětiprocentní uzavírací klauzuli. I když někteří teoretici zabývající se stranickými systémy typu Alana Siaroffa tvrdí, že stranický systém dvou a půl strany pokračoval i po volbách roku 1983, tak je nezpochybnitelné, že počet relevantních politických subjektů ve Spolkovém sněmu stoupl ze tří na čtyři, a tím pádem došlo k vytvoření nových možností, jak uskupit koaliční vládu, což výrazně ochromilo dosavadní stranický systém dvou a půl strany.

Rokem 1983 tedy zanikl v SRN stranický systém dvou a půl strany a nic nenasvědčuje tomu, že by se tato typologie mohla v SRN v budoucnu zase objevit, jelikož v roce 1990 došlo ke spojení SRN a Německé demokratické republiky, což vyústilo k navýšení politických stran ve Spolkovém sněmu na pět subjektů. Navíc po minulých volbách do Spolkového sněmu z roku 2013 se do Spolkového sněmu nedostala tradiční parlamentní strana FDP a v současném Spolkovém sněmu tedy zasedají poslanci čtyř parlamentních stran. Nicméně postkomunistická Die Linke nedisponuje koaličním potenciálem a také politická strana Zelených nedosahuje tak velkého koaličního potenciálu, kterým disponovala v průběhu minulých let FDP. Právě z tohoto důvodu nejspíše došlo k ustanovení velké koalice mezi CDU/CSU a SPD.

Literatura

Alemann, Ulrich. 2010. *Das Parteiensystem der Bundesrepublik Deutschlands*. Bonn: Bundeszentrale für politische Bildung.

Beyme, Klaus. 2000. *Parliamentary Democracy. Democratization, Destabilization, Reconsolidation, 1789-1999*. New York: Palgrave Macmillan.

Beyme, Klaus. 2004. *Das politische System der Bundesrepublik Deutschlands*. Wiesbaden: Verlag für Socialwissenschaften.

Beyme, Klaus, Manfred, Schmidt. 1990. *Politik in der Bundesrepublik Deutschlands*. Opladen: Westdeutscher Verlag.

Blondel, Jean. 1968. „Party Systems and Patterns of Government in Western Democracies.“ *Canadian Journal of Political Science* 1 (2), 180-203. Dostupné z: <http://www.jstor.org> (16. 2. 2014).

Braunthal, Gerard, Ulrich, Duebber. 1963. „West Germany.“ *The Journal of Politics* 25 (4), 774-789. Dostupné z: <http://www.jstor.org> (16. 2. 2014).

„Der Bundeswahlleiter“ *Frühere Bundestagswahlen*, (online). Dostupné z: http://www.bundeswahlleiter.de/de/bundestagswahlen/fruehere_bundestagswahlen/

Deutscher Bundestag. 1949. „Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschlands.“ Dostupné z: <http://www.bundestag.de/bundestag/aufgaben/rechtsgrundlagen/grundgesetz/index.html>

Dominick, Raymond. 1988. „The Roots of the Green Movement in the United States and West Germany.“ *Environmental Review* 12 (3), 1-30. Dostupné z: <http://www.jstor.org> (3. 2. 2014).

Duverger, Maurice. 1959. *Die Politischen Parteien*. Tübingen: J.C.B Mohr

Fiala, Petr, Petr Rožňák, Klaus Schubert, Vojtěch Šimíček. 1994. *Politický systém Spolkové republiky Německo*. Brno: Masarykova univerzita.

Grevelhörster, Ludger. 2000. *Kleine Geschichte der Weimarer Republik 1918-1933*. Münster: Aschendorffsche Verlagsbuchhandlung.

Heidenheimer, Arnold. 1958. „Federalism and the Party System: The Case of West Germany.“ *The American Political Science Review* 52 (3), 809-828. Dostupné z: <http://www.jstor.org> (5. 2. 2014).

Inglehart, Ronald. 1971. „The Silent Revolution in Europe: Intergenerational Change in Post-Industrial Societies.“ *The American Political Science Review* 65 (4), 991-1017. Dostupné z: <http://www.jstor.org> (4. 3. 2014).

Inglehart, Ronald. 1981. „Post-Materialism in an Environment of Insecurity.“ *The American Political Science Review* 75 (4), 880-900. Dostupné z: <http://www.jstor.org> (11. 3. 2014).

Jeřábek, Martin. 2010. *Srovnání politických systémů Německa a Rakouska: institucionální a systémové ukotvení*. Plzeň: ADELA.

Kaltefleiter, Werner. 1970. „The Impact of the Election of 1969 and the Formation of the New Government on the German Party System.“ *Comparative Politics* 2 (4), 593-603. z: <http://www.jstor.org> (8. 3. 2014).

Kolář Petr, Pecháček, Štěpán. 2008. *Volební systémy ve vybraných zemích Evropy*. Praha: Parlament České republiky.

Kreuzer, Marcus. 2009. „How Party Systems Form: Path Dependency and the Institutionalization of the Post-War German Party System.“ *British Journal of Political Science* 39 (4): 669-697.

Lijphart, Arend. 1984. *Patterns of Majoritarian and Consensus Government in Twenty-One Countries*. London: Yale University Press.

Lijphart, Arend. 1999. *Patterns of Democracy Government Forms and Performance in Thirty-Six Countries*. London: Yale University Press.

Lipset, Seymour Martin, Stein, Rokkan. 1967. *Party System and Voter Alignments: Cross-National Perspective*. New York: The Free Press and Collier-Macmillan.

Mair, Petr. 2002. „Comparing Party Systems.“ Pp. 91 in LeDuc, Lawrence, Niemi, Richard, Norris, Pippa (eds.). *Comparing Democracies 2*. London: Sage Publications.

Maslow, Abraham. 1954. *Motivation and Personality*. New York: Harper & Row, Publishers.

Moravcová, Dagmar. 2006. *Výmarská republika*. Praha: Karolinum.

Müller, Helmut. 1995. *Dějiny Německa*. Praha: Lidové noviny.

Pečínka, Pavel. 2002. *Zelená zleva*. Praha: G plus G.

Rogers, Daniel. 1993. „Transforming the German Party System: The United States and the Origins of Political Moderation, 1945-1949.“ *The Journal of Modern History* 65 (3), 512-541. Dostupné z: <http://www.jstor.org> (15. 2. 2014).

Rudzio, Wolfgang. 2003. *Das politische System der Bundesrepublik Deutschlands*. Wiesbaden: Springer Fachmedien.

Sartori, Giovanni. 2001. *Srovnávací ústavní inženýrství*. Praha: SLON.

Sartori, Giovanni. 2005. *Strany a stranické systémy*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.

Siaroff, Alan. 2000. *Comparative European Party Systems*. New York: Garland Publishing Inc.

Strahalová, Šárka. 2008. „Spolková republika Německo: koaliční proměny kancléřské demokracie.“ Pp. 189-230 in Vladimíra Dvořáková (ed.) *Základní modely demokratických systémů*. Praha: Oeconomica.

„Gesetz über die politischen Parteien, (online). Dostupné z: <http://www.documentarchiv.de/brd/parteiengesetz.html>

Wolfrum, Edgar. 2006. *Zdařilá demokracie*. Brno: Barrister & Principal.

Abstrakt

Bakalářská práce se zabývá stranickým systémem dvou a půl strany v SRN, přičemž jejím cílem je nalézt příčiny vzniku a zániku tohoto specifického stranického systému. Práce se nejprve zabývá stranickým systémem říšského Německa, respektive Výmarské republiky, jelikož SRN po svém vzniku do velké míry postupovala tak, aby eliminovala určité negativní jevy z minulosti, jež stály za politickou nestabilitou dřívějších režimů. Jedním z příkladů může být špatné nastavení vztahů mezi vrcholnými institucemi v průběhu Výmarské republiky, kdy politické strany byly vnímány velmi negativně, naopak prezident disponoval silnými pravomocemi typu rozpuštění Říšského sněmu. V následující kapitole je nastíněno, jak po druhé světové válce postupně docházelo k vytvoření stranického systému dvou a půl strany, jelikož během padesátých let se během tří volebních období snížil počet parlamentních stran z jedenácti na tři.

Poté následuje představení hlavních charakteristik samotného stranického systému dvou a půl strany, přičemž na jeho fungování měla zásadní vliv existence dvou velkých stran (CDU/CSU a SPD). Tzv. pivotální stranou byla FDP, která disponovala znatelným koaličním potenciálem, jelikož tento stranický systém byl založen na tom, že bez FDP nebylo možné vládnout, výjimka nastala v letech 1966-1969, kdy došlo k ustanovení velké koalice mezi CDU/CSU a SPD.

Poslední část práce poukazuje na vznik politické strany Zelených, která svým vstupem do Spolkového sněmu roku 1983 de facto ochromila dosavadní systém dvou a půl strany. Práce se především pozastavuje nad příčinami vzniku politické strany Zelených, přičemž do velké míry tuto otázku objasňuje postmateriální konfliktní linie zkonstruovaná Ronaldem Inglehartem.

Klíčová slova:

Spolková republika Německo, stranický systém, politická strana, Spolkový sněm, fragmentace

Abstract

This Bachelor thesis deals with the two-and-half-party system in Germany, with the aim to find the cause of genesis and extinction of this specific party system. Firstly this work deals with party system of imperial Germany or the Weimar Republic, as Germany after its formation largely progressed to eliminate certain negative phenomena of the past, which were behind the political instability of the past regimes. One example might be bad setting of relations between the supreme institutions during the Weimar Republic, when political parties were perceived very negatively, while the president possessed strong powers such as dissolution of the Reichstag. The next chapter outlines how the two-and-half party system after the World War II was established, since in the fifties during the three election periods the number of parliamentary parties was reduced from eleven to three.

A presentation of the main characteristics of the two-and-half party system, which functioning had a significant impact on existence of two major parties (CDU/CSU and SPD) follows. FDP was a pivotal party that had a noticeable coalition-making potential, since the party system was based on the fact that without the FDP it was not possible to rule, except for the years 1966-1969, when the grand coalition between the CDU/CSU and SPD was established.

The last part refers to the formation of a new political party, the Greens, whose entrance into the Bundestag in 1983 paralyzed existing two-and-half party system. My work primarily questions the causes of establishment of the Greens political party, while this issue is largely explained by post-material cleavages designed by Ronald Inglehart.

Keywords:

Federal Republic of Germany, the party system, political party, Bundestag, fragmentation